

УДК 37(092)(430):168.522

Оксана Сторонська,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
кафедри практики німецької мови
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. ЛІТТА

Статтю присвячено розгляду ідей і поглядів видатного німецького педагога на освіту і виховання дітей і молоді, аналізу його міркувань стосовно взаємозалежності освіти і культури та переконань щодо культурологічної спрямованості навчально-виховного процесу. На підставі аналізу праць Т. Літта охарактеризовані засадничі положення його педагогічної концепції; висвітлено його погляди на роль культури в процесі навчання і виховання молодого покоління; виявлено прогностичний характер ідей відомого педагога, їх співзвучність із сучасними тенденціями розвитку освіти і виховання.

Ключові слова: наукова та педагогічна спадщина Т. Літта, освіта та виховання, національна і загальнолюдська культура, культуровідповідність.

Статья посвящена рассмотрению идей и взглядов выдающегося немецкого педагога Т. Литта на образование и воспитание детей и молодежи, анализу его рассуждений относительно взаимозависимости образования и культуры и убеждений в культурологической направленности учебно-воспитательного процесса. На основании анализа работ Т. Литта охарактеризованы основные положения его педагогической концепции; освещены его взгляды на роль культуры в процессе обучения и воспитания молодого поколения; обнаружено прогностический характер идей известного педагога, их созвучность с современными тенденциями развития образования и воспитания.

Ключевые слова: научное и педагогическое наследие Т. Литта, образование и воспитание, национальная и общечеловеческая культура, культуросообразность.

The article is devoted to the study of Theodor Litt's ideas and views on the education of children and youth, to the analysis of his arguments concerning the interdependence of education and culture and beliefs about the cultural orientation of educational process. On base of analysis of T. Litt's works the basic provisions of his pedagogical concepts have been characterized; his views on the role of culture in learning and education of the younger generation have

been shown; the actuality of his ideas, their conformity with the modern trends of education have been determined.

Key words: *scientific and pedagogical heritage of Th. Litt, education, national and universal culture, culture conformity.*

Постановка проблеми. Утвердження України як демократичної, соціально-орієнтованої держави сприяє неперервному розвитку національної педагогіки, освіти й виховання підростаючого покоління. У пошуках шляхів удосконалення теорії і практики виховання та навчання, сучасна педагогічна наука звертається до різних джерел, зокрема, до педагогічного досвіду прогресивних педагогів минулого. Серед визначних досягнень світової педагогічної науки ХХ століття особливе місце займає педагогічна творчість німецького філософа і педагога Т. Літта (1880–1962). У центрі його уваги постійно утримувалися численні тематичні лінії, серед яких фундаментальні проблеми педагогічної антропології, гуманізації і гуманітаризації освіти, державно-громадянського, релігійного і морального виховання тощо. Т. Літт – один із небагатьох діячів у галузі освіти й педагогіки, який в умовах тотальної ідеологізації усіх сфер життя німецького суспільства, починаючи з 30-х років ХХ століття, визначив найважливішим завданням школи виховання людини, моральна культура якої відповідала б гуманістичним запитам і цінностям людини, здатної орієнтуватися у складній соціокультурній ситуації, будувати взаємовідносини на основі взаєморозуміння, толерантності, людяності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна концепція видатного німецького філософа і педагога є яскравим прикладом гуманістичної, культуровідповідної педагогіки, яка інтегрує в собі соціокультурні, філософські, психологічні, освітньо-виховні та інші аспекти, і, безумовно, представляє вагомий теоретичний і практичний цінність для сучасної педагогіки. Водночас в українській історії педагогіки ім'я Т. Літта досі залишається маловідомим, мабуть, внаслідок утвердження ще в радянській науково-педагогічній літературі думки про нього як про послідовника і продовжувача домінуючої в Німеччині в той складний час ідеологічної доктрини (О. Богомолів [1], Ю. Коваленко [2], О. Піскунов [3], Т. Яркіна [4] та ін.). Водночас, в умовах розбудови національної системи освіти, її переорієнтації на гуманістичні і демократичні принципи та ідеали проблема об'єктивного вивчення творчої спадщини німецького педагога-гуманіста, спростування та переосмислення багатьох застарілих, перенесених із минулого, положень і оцінок його напрацювань набуває особливої актуальності.

Мета статті: дослідити науково-педагогічну спадщину Т. Літта та проаналізувати його міркування стосовно зв'язку і взаємозалежності культури й освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Будь-яка практична дія

залишається фрагментарною, якщо її основу не складає ідея культури» – писав Т. Літт [9, с. 3]. У своїх працях він трактує культуру як сукупність ідеалів, цінностей, вірувань, стосунків між людьми, норм поведінки, етикету, характерних для конкретної нації та людства загалом. Людина діє в рамках цих норм, виступаючи одночасно об'єктом культурних впливів і суб'єктом культурного поступу. Вказуючи на вирішальний вплив культури на особистість, педагог проголосив її одним з фундаментальних чинників освіти й виховання дітей і молоді, які, своєю чергою, розглядав як найважливіший гуманістичний і демократичний спосіб зміни, «окультурення» людини і суспільства. Т. Літт вважав, що саме культурологічна орієнтація педагогічного процесу уможливило удосконалення побудованої на інтелектуалізмі й винятково раціональному світобаченні системи навчання і виховання, подолання їх обмеженості й однобічності, сприяє правильному розумінню цінностей буття та освіти [8].

З урахуванням зазначеного педагог визначив одним із основних принципів навчання і виховання саме культурологічний, суттю якого вважав передачу вихованцю культурного досвіду, накопиченого людством у різних сферах життя і діяльності, зокрема науки, релігії, моралі, мистецтва тощо. Незаперечно виховну цінність цього досвіду Т. Літт обґрунтовував відображенням у ньому багатовікових уявлень людства про світ і життя у ньому, способи і форми діяльності, цінності і норми поведінки. У зв'язку з цим культурологічний принцип, наголошував німецький педагог, має бути наскрізним у процесі навчання і виховання, й відповідно вся освітня робота має бути спрямована на «зустріч людини з кращим в культурі всього світу» [6, с. 11].

Ця невідповідність між природно обмеженою здатністю людської істоти до сприймання та невпинно зростаючим обсягом культурної спадщини людства, на його думку, і визначає специфіку навчально-виховної роботи школи: з метою оберігання природних сил і можливостей дітей і молоді вона має забезпечувати їм впорядковану та дидактично спрощену модель культурної дійсності, що відображає передовсім головне, сутнісне, загальнолюдські цінності, та ті ідеали і норми культурного життя, які лежить вище повсякденних турбот, і таким способом розвивати духовність і моральність молодого покоління, в яких зацікавлене кожне суспільство. Метою освіти і виховання Т. Літт вбачав, отже, не в прагматичних і короткочасних, а в стратегічних гуманістичних і довготривалих устремліннях особистості: не муштрувати, виховувати й навчати для якогось випадку, а закласти загальні основи людської і національної культури – в цьому сенс навчання і виховання» [11, с. 54].

Говорячи про ієрархію різних навчальних предметів у системі освіти, педагог стверджував, що не всі дисципліни рівною мірою співвідносяться з культурою в цілому та робив акцент на тих предметах, які здатні сприяти гуманізації навчання і виховання, розвитку і саморозвитку особистості, її

прилученню до здобутків національної і загальнолюдської культури. Будучи представником німецької нації, центральне місце серед культурознавчих предметів Т. Літт відводив вивченню германістики та германознавства, що сприяє формуванню національної свідомості молодого покоління, застерігаючи водночас від будь-яких акцентів на *обраність німецького народу, відкидаючи будь-які думки про її унікальність і винятковість*. Особливо педагог підкреслював виховну цінність німецької мови, літератури, вивчення яких, на його думку, сприяє формуванню патріотизму, поваги до національної культури, поширенню грамотності і науки. Вважаючи, що освіта завжди має реагувати на потреби часу, народу, німецький педагог вказував на незаперечну цінність викладання вітчизняної історії, географії, мови тощо [6, с. 88].

Разом із освоєнням основ германознавства, німецької мови та історії педагог підкреслював виняткову роль вивчення іноземних мов у становленні людської особистості. Т. Літт вважав вивчення іноземної мови, насамперед, «зануренням в душу народу, що нею розмовляє». Немає, на думку педагога, іншої такої сфери, «...де людина вступає в таке тісне, безпосереднє, внутрішнє зіткнення з душею народу, як його мова» [6, с. 93]. Іноземну мову німецький педагог вважав, передусім, елементом культури іншого народу та, водночас, засобом і можливістю безпосереднього ознайомлення з нею, зокрема з історією, літературою, моральним устроєм і звичаями тощо. Тому Т. Літт неодноразово наголошував у своїх працях на важливості практичного оволодіння іноземними мовами і підкреслював їх виняткову освітньо-виховну значимість.

Т. Літт розглядає освіту не тільки як пасивне освоєння названих навчальних предметів та прилучення людини до культури, яка від неї не залежить, але як до процесу безперервного здобуття істини, як ціннісного акту утвердження людської справжності, події людської самоідентифікації, самореалізації, самовизначення: «...саме через свою активну позицію в пізнанні культури зростаюча людина формує власний погляд на життя – в іншому ж випадку вона стала б беззахисною жертвою, яка не в силах впоратися з освоєнням усього різноманіття культурної спадщини людства» [7, с. 32]. Педагог особливо акцентує увагу на активній ролі людини в пізнанні культурної дійсності та визнанні її суб'єктом навчання і виховання. На його думку, людина не просто опановує втіленням у культурі суспільно-історичним досвідом інших людей, а формує свій власний досвід, який, набувши суб'єктивного характеру, стає її справжнім внутрішнім надбанням.

Висновки і перспективи. Сучасна зарубіжна педагогіка цінує Т. Літта як прогресивного громадського діяча, видатного теоретика і практика освіти і виховання. Сутність його освітньої концепції полягає в її культурологічній та гуманістичній спрямованості. Педагог пропагував

особистісний підхід до виховання, визнання процесу становлення особистості не засобом досягнення благополуччя суспільства, а основною метою всього суспільного життя та вбачав мету і зміст освіти й виховання в забезпеченні зв'язку між окремими індивідами та культурою суспільства і людської цивілізації загалом, в «заданні контексту їх особистісному зростанню» і становленню як представників національної і загальнолюдської культури. Положення Т. Літта про те, що культура є одним із фундаментальних чинників освіти, а освіта є важливим фактором культурних перетворень, про те, що освіта і культура тісно взаємопов'язані, взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну, були прийняті як аксіома в педагогіці. Будучи представником німецької класичної науки про виховання, він певною мірою випередив свій час, його ідеї щодо навчання і виховання молодого покоління, зокрема гуманізації освіти, формування самостійної, активної та високоморальної особистості, здатної промножувати надбання і здобутки національної і загальнолюдської культури, мали прогностичний характер й співзвучні сучасним тенденціям освіти і виховання.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні проблем гуманізації і гуманітаризації освіти в доробку Т. Літта, його міркувань щодо морального та релігійного виховання молоді, а також впливу його ідей на розвиток освітньої практики в Німеччині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богомоллов А. Неогегельянство в Германии и Италии / Алексей Богомоллов // Современная буржуазная философия. – М. : МГУ, 1972. – С. 195–307.
2. Коваленко Ю. Воспитание учащихся в школе ФРГ / Юрий Коваленко. – М. : Педагогика, 1975. – 128 с.
3. Пискунов А. Проблемы трудового обучения и воспитания в немецкой педагогике XVIII – начала XX в. / Алексей Пискунов. – М. : Педагогика, 1976. – 296 с.
4. Яркина Т. Критический анализ состояния и тенденций развития буржуазной педагогики в ФРГ / Тамара Яркина. – М. : Педагогика, 1979. – 216 с.
5. Litt Th. Individuum und Gemeinschaft. Grundfragen der sozialen Theorie und Ethik / Theodor Litt. – Leipzig : B. G. Teubner, 1926. – 98 S.
6. Litt Th. Möglichkeiten und Grenzen der Pädagogik / Theodor Litt. – Leipzig : B. G. Teubner, 1926. – 174 S.
7. Litt Th. Naturwissenschaft und Menschenbildung / Theodor Litt. – Heidelberg : Quelle & Meyer, 1959. – 101 S.
8. Litt Th. Das Bildungsideal der deutschen Klassik und die moderne Arbeitswelt / Theodor Litt. – Bonn : Bundeszentrale für Heimatdienst, 1958. – 148 S.

9. Litt Th. Die gegenwärtige Lage der Pädagogik und ihre Forderungen / Theodor Litt // Möglichkeiten und Grenzen der Pädagogik. Abhandlungen zur gegenwärtigen Lage von Erziehung und Erziehungstheorie – Leipzig : B. G. Teubner, 1926. – S. 1–60.
10. Litt Th. Die Selbsterkenntnis des Menschen / Theodor Litt. – Leipzig : Meiner, 1938. – 120 S.
11. Litt Th. Führen oder wachsen lassen? / Theodor Litt. – Leipzig : B. G. Teubner, 1927. – 100 S.
12. Klafki W. Die Pädagogik Theodor Litts. Eine kritische Vergegenwärtigung / Wolfgang Klafki. – Königstein : Scriptor, 1982. – 178 S.